

FRANCESC RAFAT I SELGA

NOTES SOBRE LA PESTA DEL 1348 A MANRESA

IV Congrés d'Història de la Medicina Catalana
Poblet, 7-9 de juny de 1985
Actes, Vol. 1

La pesta del 1348 va arribar a Manresa a primers d'estiu i es va estendre ràpidament i intensament. Corresponia, doncs, a la forma bubònica de la malaltia.

J. Sarret i Arbós, arxiver de la ciutat a primers d'aquest segle, que recollí i publicà gran nombre d'estudis i treballs sobre la història de Manresa, només ens diu "...que essent de 5.000 el nombre d'habitants de que constava allavors, ne moriren víctimes de la pesta coneguda amb el nom de pesta negra, uns 2.600, quedant reduït el número de aquells a uns 2.400..." (1).

Aquesta manca d'informació local sembla que es pot generalitzar a la majoria de les ciutats catalanes, fora de Barcelona. Així veiem que Salvador Vilaseca en estudiar les epidèmies a Reus, cita quatre documents (dos del 1354 i un del 1363 i 1367) i comenta que "...són en conjunt les úniques dades que hem pogut recollir sobre la pesta negra del 1348 i els seus rebrots..." (2).

Josep Mª Recasens diu que la pesta negra causà estralls considerables a Tarragona, on la població quedà reduïda a la quarta part i que els cementiris foren insuficients per enterrar les víctimes. (3).

Referent a Vic, Amada López de Meneses ens dóna detalls dels masos abandonats a les rodalies, de les terres incultes, dels desordres i robatoris a Vic mateix i de la introducció a partir de llavors de fórmules cronològiques com "les primeres mortaldats", "les mortaldats majors" i "la gran mortaldat" (4). Poc més o menys, semblants referències són les que tenim de la resta de poblacions.

El motiu d'aquesta comunicació és el comentari d'un document del 1352 (5), que no ens dóna cap informació de conjunt, però sí ens detalla la incidència de la malaltia en una família determinada de Manresa i la gent del seu entorn. S'ha d'admetre que era una família benestant i per tant, les conclusions que se'n puguin treure no es poden generalitzar del tot.

Ja la primera impressió que fa la seva lectura és de que la reacció de la població no coincideix ben bé amb el que ens descriu Guiu de Chaulhac, metge del papa Climent VI a Avinyó, quan diu que "...la gent es contagiava no solament al conviure amb el malalt sinó tan sols al veure'l, per això molts malalts morien desatesos i eren enterrats sense assistència de clergues. Ni el pare visitava el fill ni el fill el pare. S'havia acabat tot sentiment de misericòrdia i perduda tota esperança".

La família a què es refereix el document era un matrimoni format per un cavaller (Berenguer de Grevalosa) i la filla d'un comerciant (Berenguera Jaffa). S'havien casat el 1333 i el 1348 tenien tres fills, un noi i dues noies. Segurament es van contagiar a finals de juny, ja que Berenguer de Grevalosa fa testament el dia 3 de juliol i el dia 5 es mor. "Dimarts ha V dies del dit mes 10 dit Berenguer passa de aquesta vida e lexa la dita muler sua qui en apres visch per XII dies... e lo dit Berenguer lexa Perico Arnau fill e hereu universal seu qui visch per IV dies apres mort del dit pare seu. Lt. Cilionia filla sua qui visch per XIV dies...". Es moren també dues dones que hi havia a la casa i queda viva una filla que tenia set o vuit anys.

Aquesta noia, que es deia Saurineta, també estava malalta i la cuidava el metge Francesc Ça Guda, el qual cobrava 3 sous pel seu servei, però el metge es morí i "...apres la mort del dit Francesc cura la dita Saurineta la muler den Pere Metga a costa de salari 2 sous".

Els malalts, a més del metge, tenien qui es cuidava de la casa i d'ells mateixos; així, Bertraneta, per aquest motiu, cobra 6 diners per dia durant 14 dies. I Margarida, filla de Bertran de Grevalosa "...com molt agues treballat de nit e de dia, vetllat en les malalties dels dits diffuns e encara agues talat e cusit los draps als corps dels dits diffuns per ço en remuneració dels dits treballs..." se li dóna després "...un vell de miga seda qui valia e valer podia 3 sous 6 diners".

A les nits tenien un home que els vetllava "...an Ramon Ferran del loch de Puig Ferner que vetlla los dits malalts per XIII dies a loguer de XVIII diners e la messio per dia...".

Evidentment també hi havia una necessitat creixent d'establir ràpidament la legal distribució dels béns dels morts. Així "...an Berenguer Vives e an Pericó de Puigbo scrivans qui ab gran cuitança e en ora de mitja nit scriveren e ordonaren lo testament de la dita dona Francesca que era en article de mort...", cobren de salari 6 sous 6 diners. I també "...an P. de Puigbo scriva qui de nits en hora de squella e el dit temps de grans infortunis e mortalitats scrich e ordona lo testament de la dita dona Berenguera qui fou muler del dit Berenguer de Grevalosa, aquella dona stant en article de mort e per tal com en aquella nit no pogues esser aut notari...lo dit testament fou fet sacramental...".

No descriu el ceremonial de l'enterrament, que s'endevina curt, però ens diu que el donar sepultura a na Geraldona costà 19 sous 6 diners, a na Franciscona 9 sous 8 diners, a Pere Arnau 5 sous 8 diners i a la Cillona 4 sous 10 diners. Sembla just que aquestes despeses corresponguessin a uns treballs realitzats.

Més encara, de seguida s'inicia el retorn a la normalitat com ho dona a entendre la inscripció següent, "Costaren de lavar tots los tançols los quals los dits defunts e malalts avien tenguts en les lurs malalties e en les lurs morts e los quals lava na Fugiro ab una altra fembra en 11 dies e costaren de loguer 3 sous 8 diners. It. messio a rao de 6 diners per persona".

Tot això pot significar que, almenys en una part de la població i dintre del gran trasbals, no es trencà del tot el normal funcionament de les relacions socials.

Per altra banda, les repercussions en l'economia són ben evidents. Només per donar tres punts de referència, podem dir que no es modifica el salari dels pagesos, que es manté entre 2 sous i 2 sous 6 diners durant els quatre anys posteriors. Però en canvi, el preu de l'ordi baixa a 2 sous 10 diners el 1348, segurament per l'excés d'oferta ja que l'epidèmia apareix en plena collita; puja a 4 sous el 1350 i a 6 sous el 1351. I, mentre la verema és difícil de vendre el 1348, segons ho dona a entendre la següent inscripció "Com lo dit tudor per raho de les dites mortalitats no trobas qui a negun volgues comprar la verema de les vinyes de la sua pupilla...", el 1349, la somada de verema es pagarà a 6 sous 6 diners, el 1351 a 9 sous i el 1352 a 14 sous.

Moltes inscripcions ens parlen també de les terres incultes, "...que no eren stats arades be avia IV anys..." o bé "Fou laurar ho arar la tria de Sent Iscle qui no era stat laurada del temps de les mortallats ha ença...", etc. Altres vegades ha de passar un home davant del llaurador per arrancar els "mals arbres" que hi havien crescut.

En totes les feines del camp, als voltants de Manresa, es detecta una gran participació de les dones, que solen cobrar onze diners per dia més un diner pel berenar, sigui quina sigui la feina (veremar, segar, collir serments, etc.).

Finalment, una petita digressió lingüística. El nom que s'acostuma a donar a l'epidèmia és molt divers: pesta negra, pestilència, buba negra, gran pesta, etc., però a Manresa se la coneixia com la Mala Busanya, que és un nom que no l'he trobat citat en cap altre lloc.

El Diccionari Enciclopèdic de la Llengua Catalana -Salvat-, en l'edició del 1934 ens defineix Bussanya com a "mena de bony o llúpia", però en l'edició del 1968 no s'hi troba. Tampoc no hi és a la Gran Enciclopèdia Catalana ni al Pompeu Fabra. En canvi, Joan Coromines, en el seu Diccionari Etimològic i Complementari, al referir-se a Buba, cita la forma buanya, del segle XIII, emprada per Ramon Llull quan escriu "En tot aquell any que nasqué Blanquerna, altra vianda Aloma no donà a son fill sinó tant solament la let; car, per defalliment de fort digestió, los infants en lo primer any no poden coure ni digerir les viandes altres, com són sopes de pa mullat ab liet o oli, que hom los dóna, o altres semblants viandes que hom los fa menjar per força, e per açò són los chichs ronyosos e ab buanyes...".

Mentre no es trobi mencionada en altres llocs, la forma busanya es pot considerar local de Manresa.

BIBLIOGRAFIA

- 1.- SARRET i ARBÓS, J. Monumenta Històrica, vol. 1, Manresa, 1921, pág. 103.
- 2.- VILASECA ANGUERA, S. Epidèmies a Reus (s. XIV-XVI) Tarragona, 1976. pag. 25.
- 3.- RECASENS, Josep M^a. La Ciutat de Tarragona. vol. II, pág. 234. Ed. Barcino. 1975.
- 4.- LOPEZ DE MENESES, A. Datos sobre la peste negra en Vic. Ausa, n° 68. 1971.
- 5.- ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT. MANRESA. AHPM-230.